

СТАНОВИЩЕ

от проф. д.ист.н. Щелиян Д. Щерионов

за труда на докторант *Марио Димитров Александров*

ДЕМОГРАФСКАТА ПОЛИТИКА В ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО НА БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ ПЕРИОДА 1879 – 1912 Г.

(дисертация за придобиване на образователната и научна степен „доктор по история“)

Научният интерес спрямо демографската политика на следосвободенска България датира отдавна и се свързва с усилията на много автори. Независимо че те са създали значителна по обем литература, цялостното изясняване на същността и спецификата на тази политика не е осъществено. Стремещт за преодоляването на съществуващия в конкретната област на научното познание вакуум мотивира докторанта Марио Димитров Александров да подготви и да представи дисертационен труд на тема: „**Демографската политика в законодателството на България през периода 1879 – 1912 г.**“.

В това изследване авторът си поставя за *цел* изясняване на основните концепции по същността и провеждането на демографската политика в законодателството на следосвободенска България. Нейната реализация се осъществява посредством изпълнението на следните основни задачи: 1) проследяване изграждането на концепцията на управляващите по политиката за насърчаване раждаемостта на населението; 2) установяване формирането на концепцията по политиката, отнасяща се до подобряване на здравето и понижаване на смъртността на населението; 3) разкриване създаването на концепцията по политиката, свързана с механичното движение и териториалното преразпределение на населението в законодателството на България през периода 1879 – 1912 г.

При определянето на основната цел на проучването и задачите, които трябва да се изпълнят при нейната реализация, М. Александров се базира на *постиженията в конкретната научна област*, показвайки широки познания по отношение на литературата, интерпретираща разглеждания проблем.

Два са основните вида *исторически* извори, които докторантът превръща в база на проучването си – стенографските дневници на Народното събрание и Държавен вестник. В процеса на работата се ползват също документи от фондовете на Централния държавен архив, от Българския исторически архив към Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и от Научния архив на Българската академия на науките. Симбиозата между отделните видове извори разкрива стремежа на автора за максимална представителност на съществуващите източници по изследваната проблематика и гарантира необходимата обективност на осъществяваните от нея съждения.

С изключителна прецизност и дълбочина на познанията се отличава осъществената от М. Александров *теоретическа обосновка на ползваните в работата основни понятия*. Това се извършва както с оглед установяване на общите им параметри, които да гарантират широтата при тълкуването на отделните термини, така и с възможност, посредством разкриване на тяхната специфика, да се очертае самобитността на изследваните явления.

В процеса на работа докторантът следва утвърдения в международната изследователска практика *методологичен модел*. Същевременно, с използването на някои специфични методи той го обогатява и го модифицира съобразно конкретната проблематика.

Структурата на изложението – увод, предхождан от списък на съкращенията, изложение, структурирано в три глави, всяка от които с три подточки, заключение и списък на ползваните извори и литература в обем от 258 страници, съответства на специфичното съдържание на работата.

Уводът и заключението успешно изпълняват своите текстологични и съдържателни функции.

Изложението следва наложената строга тематико-хронологична последователност.

Глава 1. е посветена на *насърчаване раждаемостта на населението в законодателството на България през периода 1879 – 1912 г.* Отчитането на обстоятелството, че ражданията са основният вид демографски процес, който довежда до вливане на нови поколения в общата съвкупност на населението, превръща въздействието върху раждаемостта в основно направление на демографската политика. С оглед спецификата на законодателството на следосвобожденска България изясняването на концепцията на управляващите по отношение въздействието върху раждаемостта условно се обособява в три основни групи: касаеща брачната институция като база за създаване на основната клетка за възпроизводство на обществото – семейството; по отношение на децата; свързана с възможностите за съчетаване на трудовата дейност с възпроизводството на населението. Става ясно, че приоритетното приемане на закони, с които се реализират отделни елементи от политиката за насърчаване на раждаемостта и то в началото на изграждането на новобългарското законодателство, е красноречиво свидетелство за наличието у законотворците ни на представа за значимостта на този тип политика и за ролята ѝ при осъществяване на бъдещото развитие на България. Така че, без да бъде изрично декларирано, в края на XIX и началото на XX в. в България се осъществяват действия, свързани с този тип политика, а при формулирането на основната ѝ концепция се правят опити да се наложат най-напредничавите за времето идеи.

В **глава 2.** се разглежда отразяването на *подобряване на здравето и понижаване смъртността на населението в законодателството на България през периода 1879 – 1912 г.* Тя е посветена на следващото основно направление в демографската политика на България, това свързано с въздействието върху умиранията, като основни демографски процеси, предизвикващи намаляването на населението. Съобразно спецификата на

законодателството на следосвободенска България изясняването на концепцията на управляващите по отношение въздействието върху смъртността условно е обособено в три основни групи: във връзка със здравеопазването; свързана с благоустройството на страната; отнасяща се до общественото осигуряване. Техният анализ позволява да се установи, че приемането на закони, с които се реализират отделни елементи от политиката за подобряване на здравето и понижаване на смъртността на населението, обитаващо следосвободенска България са доказателство за наличието у законодателите ни на ясна представа за ролята ѝ върху цялостното развитие на нашата страна и най-вече върху демографския ѝ потенциал.

Третото основно направление в демографската политика на България – *механичното движение и териториалното преразпределение на обитаващото страната население* и отражението му в *законодателството ни от периода 1879 – 1912 г.* се разглежда в **трета глава** на дисертационния труд. В съответствие със спецификата на законодателството на следосвободенска България изясняването на концепцията на управляващите по отношение въздействието върху механичното движение и териториалното преразпределение на населението условно е обособено в три основни групи: стимулиране на заселванията в България; ограничаване на изселванията от тук; вътрешно териториално преразпределение на населението на страната. Прегледът на този тип закони налага констатацията, че политиката в тази област е насочена основно към съхраняване и увеличаване на наличния в страната демографски потенциал и осигуряване на неговото балансирано разпределение върху изследваната територия. Тя е подчинена на идеята за постепенна хомогенизация на нашето общество, което в етническо отношение трябва да се извърши около основния етнос – българския, а в религиозно – около основното източноправославно вероизповедание.

Обобщаващото заключение на автора е, че в рамките на изследвания период са приети всички по-важни закони, очертаващи основните направления на демографската политика. Дейност, която се осъществява от управляващите през целия изследван период, независимо от това към коя политическа сила принадлежат или гравитират те. Въпреки всичко това през този етап **единна концепция по демографската политика на страната**, върху която да се организира целенасоченото и последователно провеждане на тази политика, **не е създадена**.

Научният апарат е представен във вид, съответстващ на утвърдената книжовна норма, а списъкът на използваната литература е оформен съобразно изискванията.

Обобщаването на прегледа на представения дисертационен труд позволява констатацията, че той съдържа редица **приноси**, които могат да бъдат обособени в следните основни групи:

Първата група приноси има подчертан *методологичен аспект*. В това първо изследване в конкретното тематично направление се поставят основите за изграждането на теоретико-методологичния модел на този тип проучвания в родната историография.

Втората група приноси са от *емпиричен характер*. Тук трябва да отнесем:

1. Обобщена и комплектувана е основна част от наличния изворов материал по проблема.

2. Обработена и каталогизирана е водещата библиография, отнасяща се до този тип проблематика.

3. Представени са основните политически фигури, ангажирани с прокарването на фундаменталните идеи, формиращи разглежданите концепции.

Третата група приноси са *научноизследователски*. Те могат да се обособят в няколко направления:

1. Поставяне на неразработвани в българското научно пространство проблеми, чието детайлно изследване предстои. Това се отнася за проучването на всички концепции по демографската политика на България от разглеждания период.

2. Детайлно изследване на проблеми, които макар и поставени по-рано в родната историография, остават недостатъчно проучени. Те се отнасят до управленческите концепции: за връзката между трудовото законодателство и възпроизводството; за въздействието на законодателството в областта на здравеопазването за подобряване здравето на населението и понижаване на смъртността му; за законодателството по отношение стимулиране на заселванията в страната през този период.

3. Обособяване на етапите в развитието на демографската политика на България.

Последната група приноси са от *практикоприложен* характер. Става въпрос за възможността изясняването на представите на тогавашните законотворци за начина, по който ще се разрешават съществуващите през онази епоха проблеми в демографската област, да се превърне в надежден ориентир за настоящите управляващи при оценка на съвременните демографски проблеми и при взимането на адекватни решения с оглед тяхното регулиране.

Същевременно към представения дисертационен труд искам да отправя следните **препоръки**:

Във връзка с *подготовката на труда за публикуването* му като монография:

- разширяване обема на използвания при анализа изворов материал с оглед включване и на този, който е наличен в регионалните архивохранилища;

- по-точна обосновка на някои от използваните работни понятия;

- разширяване кръга на просопографските изследвания, посветени на личностите, които са свързани със законодателството в областта на демографската политика през изследвания период;

- по ясно подчертаване приносите на автора в процеса на изложение.

По отношение на *бъдещи изследвания* по поставената в дисертацията проблематиката бих препоръчал:

- да се пристъпи към изясняване реализацията на формулираните концепции по демографската политика на практика;

- за да се открие спецификата при осъществяването по нашите земи процеси, да се направи съпоставката им с тези, които разкриват прилагането на изследваната практика сред останалите православни народи.

В заключение искам да заявя, че представеният *автореферат* на дисертацията достоверно възпроизвежда основните компоненти на изложението, систематизира убедително изводите и заключенията и подчертава най-значимите й приноси.

По темата на дисертационния труд М. Александров представя изисквания при защитата на дисертация за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ брой научни публикации.

По отношение на *текстологичните параметри на работата* изложението е съобразено с езиково-стилистичните правила, присъщи на нормативно установения български език.

При обобщаването на горното изложение се налага констатацията, че представеното за обсъждане изследване на Марио Александров **„Демографската политика в законодателството на България през периода 1879 – 1912 г.“** е един мащабен труд, почиващ върху солидна теоретична и емпирична основа. Отличава се с оригинален замисъл, качествена реализация и безспорни методологични, емпирични, научноизследователски и практикоприложни приноси. Направените изводи и заключения се вписват успешно в съвременните знания по история на България. Процедурата по подготовката на докторанта отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и на Правилника за неговото прилагане. Спазени са и Правилата за работа на научните журита в ИИНЧ при БАН. Тази оценка ми дава основание да гласувам с „ДА“ за присъждане на Марио Димитров Александров на образователната и научна степен „доктор“.

София,
04.02.2016 г.

проф. д.ист.н. Щелиян Д. Щерионов